

**La influència del
krausoinstitucionisme
a Mallorca: les
experiències
institucionistes
d'Alexandre Rosselló
i Guillem Cifre de
Colonya**

Pedro Palou Quetglas
*Universitat de les Illes
Balears*

Educació i Cultura
(2013), 24
133-146

La influència del krausoinstitucionisme a Mallorca: les experiències institucionistes d'Alexandre Rosselló i Guillem Cifre de Colonya

The influence of Kraus-inspired educational ideas in Mallorca: the experiences of Alexandre Rosselló and Guillem Cifre de Colonya

Pedro Palou Quetglas

Resum:

A partir del segle XVIII s'estendrà per tot Europa una nova versió de l'home coneguda com la ideologia krausista, que inspirada en les tesis de Karl Christian Friedrich Krause representarà una nova forma d'entendre l'home basada en la llibertat d'aquest i en la seva moral. Com a sistema filosòfic el krausisme no tingué gaire èxit, en canvi, serví de base d'un projecte educatiu renovador per entendre una nova educació.

Aquesta educació renovadora es durà a terme en la pràctica educativa per la iniciativa mostrada per intel·lectuals com Sanz del Río o Giner de los Ríos, i gràcies a aquests es produirà consegüentment un institucionisme a Mallorca, que hi arribarà de mans d'intel·lectuals com Guillem Cifre de Colonya, amb la primera institució d'aquest tipus, el 1880, coneguda com la Institució d'Ensenyança de Pollença, o per altra banda, amb la creació de l'Escola Mercantil a Palma, de mans d'Alexandre Rosselló i amb l'ajuda de Mateu Obrador, que posteriorment passarà a denominar-se Institució Mallorquina d'Ensenyança.

Tot un conjunt d'iniciatives que faran canviar el panorama educatiu del segle XIX, en què es notará sobretot com l'educació passarà a ser un important instrument ideològic, important en el funcionament de les classes dominants del moment.

Paraules clau: krausisme, institucionisme, educació integral i moral, segle XIX.

Abstract:

A new vision of man would spread throughout Europe from the 18th century onward, known as Krausism. Inspired by the theories of Karl Christian Friedrich Kraus, it represented a new understanding of man, based on human freedom and morality. As a philosophical system it was not very successful, although his ideas were used as the basis of a new approach to education.

These educational reforms were put into practice due to the efforts of intellectuals like Sanz del Río or Giner de los Ríos. Thanks to these two figures, Kraus-inspired educational ideas were introduced in Mallorca, with the aid of other intellectuals like Guillem Cifre de Colonya. The first centre of this kind opened in 1880, the Institució d'Ensenyança de Pollença (the Pollença Institute for Education). Meanwhile, the Escola Mercantil (School of Commerce) was founded in Palma by Alexandre Rosselló, with the support of Mateu Obrador, and it later developed into the Institució Mallorquina d'Ensenyança (the Mallorcan Institution for Education).

These initiatives led to a change in 19th century education, noticeable above all in the way in which education became an important ideological instrument, playing a key role in how the dominant social classes of the time functioned.

Keywords: Krausism, Institución Libre de Enseñanza, global moral education, 19th century.

Aquest article fou aprovat per publicar-lo el desembre de 2012.

Situats a finals del segle XVIII i principis del XIX a Alemanya, un jove anomenat Karl Christian Friedrich Krause iniciarà, de forma íntima però segura, un moviment de renovació i concepció d'un nou pensament, consistent a entendre una nova educació de l'ésser humà en el sentit ampli del concepte. Analitzant la situació del moment, aprofitarà l'essència del que ell concebia de la maçoneria com a eina útil per arribar al seu objectiu; és a dir, Krause s'aprofitarà d'un moment en què la maçoneria passava per un estat de crisi i es feia necessària una renovació, de la qual serà partícip dins un moment en què s'iniciava un cert moviment progressista, tal com exposa Enrique Hernández Ureña (1985):

«quan Krause s'inicia a Altenburg el 1805 existien així ja alguns cercles progressistes que lluitaven per reformar la maçoneria alemanya en direccions que coincidien en punts importants amb la seva pròpia intenció: crítica del secretisme, crítica dels graus superiors, impuls d'una autèntica investigació científica de la història i naturalesa de la maçoneria, resultats que haurien de ser guies de reformes.»¹

Així, per Krause, una lògia maçònica es constituïa com:

«l'única institució històrica que té com a finalitat i raó de ser el cultiu en l'home de la seva pura i completa humanitat, a diferència d'altres institucions molt bones i necessàries, en la iniciativa hi havia l'Església i l'Estat, però amb finalitats de formació humana que no sols són parcials.»²

D'aquesta manera, a principis del segle XIX s'iniciarà tot un moviment filosòfic anomenat krausisme que, molt relacionat amb la Il·lustració, s'escamparà per tot Europa, a fi de fer brotar idees i pensaments units amb un mateix rerefons, educar la humanitat en una desbordant passió per la ciència i la virtut moral, amb l'objectiu final de Krause, per tal com «l'ideal maçònic coincideix efectivament amb l'ideal de la Humanitat que ell està fonamentant i plasmant amb l'Aliança de la Humanitat en el seu sistema filosòfic».³ L'Aliança de què Krause parla serà clau en la seva proposta d'entendre l'educació de l'ésser humà, basada en l'harmonia i la universalitat, és a dir:

«l'harmonicisme troba en el pensament pedagògic de Krause nombroses aplicacions concretes: educació del cos, educació de l'esperit i educació en harmonia d'ambdós; coeducació de sexes...; educació equilibrada del coneixement, la voluntat i el sentiment; la necessitat de convivència entre educadors i educands, educació en respecte i estima dels ancians; combinació de l'exercici especulatiu amb l'exercici experimental; equilibri entre llibertat i imposició autoritària en l'educació dels nins...; educació en amor i respecte cap a l'educand; importància d'una educació en contacte amb la vida pública; importància d'una educació en contacte amb la naturalesa; importància dels jocs en educació i dels jocs amb participació d'ambdós sexes; importància de l'educació des del bressol i de l'educació en el si de la família...»⁴

¹ HERNÁNDEZ, E.: «Krause y su ideal masónico: hacia la educación de la humanidad», a *Història de l'Educació*, núm. 4, Salamanca 1985, pàg. 83.

² *Ibíd.*, pàg. 77.

³ *Ibíd.*, pàg. 79.

⁴ UREÑA, E.: «Krause y Sanz del Río», a DELGADO, Buenaventura (coord.): *Historia de la Educación en España y América. La Educación en la España contemporánea (1789-1975)*, vol. III, Fundación Santa María: Ediciones Morata, Madrid 1994, pàg. 359.

A Espanya, com a la resta d'Europa sota un domini de l'Església i la noblesa, s'anirà introduint amb uns aires de progressisme intel·lectual tot aquest moviment renovador i de noves idees més de caire progressista, que es definirà a la pràctica el 1876 amb l'ILE, un aparell ideològic conformat per burgesos i fills d'aquests, gràcies a l'expansió mercantil que s'havia anat donant en els darrers segles, que veuran en el sentit de la raó i en la creença de l'home allò per què cal lluitar i allò que cal defensar, i els quals ja anteriorment havien intentat proclamar les seves idees. Per tant,

«la burgesia ascendent, per mitjà de distints sectors intel·lectuals “il·lustrats” o “liberals” més o menys reformistes, plantejà la batalla al predomini ideològic de les classes dominants, Església i noblesa, tant en el terreny polític com en el de la filosofia i en el jurídic. A la llarga, l'ILE serà un aparell ideològic de l'Estat educatiu, de la burgesia, paral·lel al de l'Estat oficial».⁵

Tot i que després de la Revolució de 1868, La Gloriosa, la restauració de la monarquia borbònica el 1875 i la Constitució de 1876 les idees provinents del krausisme s'anaren assentant dins el context espanyol, el fenomen no es produí de la mateixa manera a la resta de l'Estat espanyol i a les Illes. Així, Colom (1983) exposa de forma clara que:

«el desenvolupament econòmic que a poc a poc s'anava aconseguint mitjançant l'alliberament de la pròpia política econòmica de l'Estat feia irreversible el regressionisme a l'absolutisme monàrquic, si bé les antigues classes tradicionals, conformades ara i integrades en el si del partit conservador, intentaven, mitjançant el marc de la democràcia establerta, reaccionar a favor dels seus interessos de classe defensant sempre postures ideològiques típiques dels seus avantpassats polítics».⁶

Així, a les Illes, i en particular Mallorca, davant el fort poder que tenia l'Església enfront del poble i la reduïda burgesia que hi havia, el renou que provocà el krausisme no tingué tant de pes, sobretot perquè davant una economia bàsicament agrària s'havia d'ajuntar amb el fet que «el magisteri no assolí mai poder social, i com a grup, la seva incidència era gairebé inexistente, perquè a Mallorca, i sobretot als pobles, el poder conservador era total, i essent l'escola i l'ensenyament elements dependents dels municipis, les hipotètiques accions dels mestres restaven també controlades de forma immediata».⁷

El krausisme com a sistema filosòfic idealista i racional no va destacar gaire, encara que en la pràctica educativa sí que es va fer notar, sobretot per la imparcialitat de les seves idees, com ara no negar-se a la religió, ja que fins i tot l'acceptava, i en la creença ferma en l'home, és a dir, «el krausisme, que sens dubte va tenir relació amb la pedagogia, deixà pas a un projecte de reforma educativa inspirat per un esperit més compromès amb la realitat, més afermat en la lluita».⁸ I és que, com exposaren Janer Manila i Colom (1977):

⁵ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «El fracaso del krauso-institucionismo en Mallorca», a *Mayurqa*, núm. 16, Palma 1976, pàg. 6.

⁶ COLOM, A. J.: «Notes sobre els inicis de la pedagogia obrerista d'esquerres a Mallorca», a *Educació i Cultura*, núm. 3, Palma 1983, pàg. 159.

⁷ *Ibid.*, pàg. 161.

⁸ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea*. Caja de Ahorros de Colonia-Pollensa, Palma 1977, pàg. 16-17.

«el krausisme [...] suposa un avenç importantíssim de la ideologia social de l'Estat Espanyol, avenç que li possibilitarà [...] servir o ser utilitzat com a context ideològic en l'intent d'accelerar la transformació econòmica de l'Estat, tot donant suport a una economia de mercat lliure i els plantejaments burgesos de caire europeu, contra el poder feudal de l'aristocràcia, el clergat i les institucions seculars.»⁹

Emperò, tot i que es presenta a l'Estat espanyol com un nou aire fresc a seguir i prometedor, el moviment krausista a Mallorca, més concretament, «no pot analitzar-se com un particularisme accidental ocorregut en el seu propi devenir històric, sinó com un efecte d'una ona expansiva que va tenir els orígens en la renovació ideològica que suposaren les tesis sustentades per Sanz del Ríó i els seus seguidors en l'ortodox panorama del pensament catolico-tradicional espanyol».¹⁰

Per entendre com s'anaren introduint les idees krausistes a Mallorca, cal saber com estava organitzada en el pla institucional l'educació; una educació que a principis del segle XVIII estava fortament regulada per la política il·lustrada comandada per Carles III, la qual «unia en si els dos sectors enfrontats (d'aquell moment): els liberals i il·lustrats, per pròpia convicció ideològica, i part de la noblesa i el clergat, tradicionalment conservadors...».¹¹

Carles III imposà les Societats Econòmiques, i a Mallorca, amb la SEMAP, s'intentaren dur a terme accions educatives, que en definitiva, però, es quedaren en un paper teòric, ja que «la producció de l'illa es va mantenir en les constants que li eren pròpies al llarg de tot el segle XVIII i que en educació perdé realment grans oportunitats de transformar la realitat escolar [la SEMAP]».¹² No serà fins a 1836, amb la creació de l'Institut Balear, i aprofitant el plantejament pedagògic que en el seu moment proposà Jovellanos i fou desestimat per la política il·lustrada del moment, que es constituirà el primer Institut de Segona Ensenyança d'Espanya; una institució oberta a tothom a fi de proporcionar una cultura general de tipus mitjà que servís per accedir a la Universitat. L'Institut Balear es presentarà com una institució «contraposada a la classista Universitat Lul·liana de Mallorca, com un centre socialitzador de la cultura, que obrirà les portes a tots els joves de l'illa [...], possibilitant, alhora, un accés cada vegada més ampli a la Universitat...».¹³

D'aquesta generació caldrà destacar-ne figures com Guillem Cifre de Colonya, Mateu Obrador i Alexandre Rosselló, els quals, allargant la formació intel·lectual que els possibilità l'Institut Balear, entraren en contacte amb intel·lectuals d'altres universitats, com és el cas de Guillem Cifre, alumne de la Universitat de Madrid, o Mateu Obrador i Alexandre Rosselló, estudiants universitaris de Barcelona. Per tant, la introducció del krausisme a Mallorca s'ha d'entendre gràcies a aquesta vinculació que es donà amb la creació, sobretot, de l'ILE a Madrid, com a embrionari de noves idees, de caràcter progressista, i fonamentades en les tesis de Sanz del Ríó, professor de la Universitat Central, que és considerat l'introducció del krausisme a Espanya, i Giner de los Ríos, màxim precursor d'aquest moviment progressista basat en l'ideal humà propi del krausisme; vinculació que es justifica amb la llista de persones que figuren com a socis de l'ILE: «en les llistes que ofereix Jiménez-Landi hi figuren tres

⁹ COLOM, A. J.; JANER MANILA, G.: «Guillem Cifre de Colonya I "la Institución Libre de Enseñanza"», a *Lluc*, núm. 676, Ciutat de Mallorca 1977, pàg. 5.

¹⁰ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «El fracaso del krauso-institucionismo en Mallorca», *Op. cit.*, pàg. 24.

¹¹ *Ibíd.*, pàg. 22.

¹² COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «El fracaso del krauso-institucionismo en Mallorca», *Op. cit.*, pàg. 16.

¹³ *Ibíd.*, pàg. 29.

mallorquins, que segons l'autor són Cifre i Coll, Jeroni Rosselló i Ramon Obrador»,¹⁴ els quals posteriorment canviaren de nom, com és el cas de Cifre i Coll per Guillem Cifre de Colonya. Una vinculació que té el suport d'un fet destacable, i és que

«la Institució Lliure d'Ensenyança de Madrid comptà des del dia de la seva inauguració amb un professor mallorquí... Guillem Cifre de Colonya. Cifre de Colonya arribà a Mallorca l'any 1878, inaugurant un any més tard a la seva Pollença natal un centre d'ensenyança a imitació del que estava instal·lat en el Paseo del Obelisco de Madrid. Si a això afegim l'amistat que Cifre mantenia de feia temps amb els seus companys Mateu Obrador i Alexandre Rosselló [...] qui tant a nivell literari com fins i tot a nivell polític, els catalans mantingueren relacions molt estretes amb els institucionistes de Madrid».¹⁵

A continuació, donada una breu panoràmica d'una de les principals bases de l'estat educatiu del segle XVIII a l'Estat espanyol com és el moviment krausista, cal veure quines aportacions es duran a terme, en sintonia amb les idees que es manejavaleshores, és a dir, d'una pràctica que es coneixerà com «l'institucionisme, entès com a element actiu i pedagògic sorgit del krausisme que concebrà l'Educació com l'instrument que haurà de forjar l'home, l'home nou i liberal adaptat a les transformacions que s'acosten».¹⁶

Com s'ha dit, el principal motor inspirador de noves idees i que farà progressar el país cap a nous horitzons serà la creació de l'ILE el 1876. No oblidem, com s'ha dit, que les noves idees progressistes de l'Europa del segle XVIII s'introduiran a través del sector intel·lectual, d'aquí el gran pes que tindran les universitats en aquest moment; una formació classista si tal volta es vol dir, fet que suposarà una dificultat posteriorment en l'assoliment d'un cert èxit.

Per això, els alumnes que assistiran a aquestes institucions seran els «encarregats» d'expandir aquesta nova cultura i forma de veure el món, i destacaran els tres personatges esmentats anteriorment.

Per una banda, Guillem Cifre de Colonya crearà la primera institució a Mallorca, concretament a Pollença, el 1879, a imatge de l'ILE de Madrid. D'altra banda, Alexandre Rosselló i Mateu Obrador intentaran dur a terme un altre tipus d'institució el 1880, que primerament s'anomenarà Escola Mercantil, però que posteriorment passarà a anomenar-se Institució Mallorquina d'Ensenyança, sempre amb el rerefons d'expandir les noves idees que s'anaven estenent.

La Institució d'Ensenyança de Pollença serà fruit dels anys d'estada a Madrid de Cifre de Colonya, gràcies a les amistats i els esforços que hi realitzà, tal com exposa Cossío al Butlletí de l'ILE:

«...aquella juvenil, reduïda i fervent comunitat inoblidable dels anys heroics; la vida estreta i l'ànim abundant, respirant metafísica, naturalesa i art a totes hores, en perpètua comunió familiar amb el numen de l'obra pacient; en perenne laboratori espiritual, a on la Institució anava sorgint...»¹⁷

¹⁴ *Ibíd.*, pàg. 32.

¹⁵ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «Don Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil de Ciutat de Mallorca», a SUREDA, Bernat; COLOM, Antoni Joan; DÍAZ, Francisco JJ; OLIVER, Joan; JANER MANILA, Gabriel: *L'educació a Mallorca. Aproximació històrica*, Editorial Moll, Mallorca 1977, pàg. 66.

¹⁶ COLOM, A. J.; JANER MANILA, G.: «Guillem Cifre de Colonya i "la Institució Libre de Enseñanza"», *Op. cit.*, pàg. 5.

¹⁷ Cossío, 1908: 289, cit. per SALAS, P.: *Guillem Cifre de Colonya, 1852-1902: Un sant que no anava a missa*, El Gall, Pollença 1999, pàg. 41.

Exactament, serà el 1879 que s'inaugurarà aquest centre amb el nom d'«Institució Lliure d'Ensenyança de Pollença», amb la finalitat de donar una mínima formació a la classe més baixa i posteriorment a tot el poble, perquè no oblidem que Pollença en aquell moment es caracteritzava per la seva economia agrària, amb una mínima classe benestant de terratinents, entre els quals Guillem Cifre, que ho exposà de forma clara amb les paraules següents:

«Essent les tres de la tarda el Sr. Cifre antes Coll, manifestà quin era el seu objectiu d'aquella reunió, posant de relleu la necessitat de crear una Institució d'Ensenyança, en vistes a l'abandó en què es trobaven sotmeses les classes treballadores, entregades a l'explotació que segurament efectuen sobre la seva ignorància les persones que tots coneixem...»¹⁸

Aquí hi trobem una primera i important particularitat, i és que aquesta nova institució no anava dirigida a la classe burgesa, com passava amb l'ILE, que era una institució dirigida als intel·lectuals, fills de burgesos com s'ha dit abans, ja que no tothom podia permetre's uns estudis a la Pollença agrària del segle XIX.¹⁹ Per tant, com exposa Salas (1999), «l'escola començà a la pràctica essent per a nins majors de 10 anys i adults, i nocturna. Això era clarament orientat cap a aquell sector de la població que no podia assistir a classe de dia perquè no tenien mitjans i, sobretot, perquè les seves ocupacions laborals els ho impedièn.»²⁰

Així, es constituí com una institució que intentava dur a terme una praxi efectiva que anàs minant les estructures sobre les quals s'assentava el poder de la classe conservadora,²¹ i en sintonia amb la base de la proposta de Krause, exposada inicialment, trobam diverses disposicions d'una pedagogia per la qual actualment encara lluitam, com és l'aposta per una educació integral, l'ensenyament intuïtiu, el valor de l'espontaneïtat, la coeducació, el desenvolupament de la sensibilitat artística, el paper formatiu del joc, el contacte amb la naturalesa...²²

L'educació que intentà dur a terme Guillem Cifre anava des de la instrucció primària de nins i nines fins a l'educació d'adults, amb un pla d'estudis bastant complet constituït per les assignatures següents: «Lectura i Anàlisi Gramatical, Cal·ligrafia, Escripura al Dictat, Aritmètica, Nocions de Geometria, Nocions de Geografia i d'Història d'Espanya i Història de la Civilització, Història Natural i Nocions de Dret Polític i de Moral».²³ Tot això, acompanyat d'una metodologia innovadora, com la possibilitat d'una educació a l'aire lliure, la no utilització de llibres de text, no haver-hi ni premis ni càstigs, la coeducació, les colònies escolars amb l'ajuda de Manuel B. Cossío, i tota una sèrie de característiques que s'han exposat anteriorment en el model d'educació proposat per Krause, fa pensar que tot i ser una institució innovadora en el seu temps, no va ser fàcil dur aquest projecte a terme, ja que no oblidem que a la Pollença del segle XIX el sector conservador tenia un fort pes, gràcies sobretot al suport de l'Església, i aquest sector no posà les coses fàcils al projecte de Guillem Cifre.

¹⁸ *Ibidem*, pàg. 4.

¹⁹ La situació de Pollença en aquell moment no era gens favorable, ja que de 5.000 habitants de principis del segle XIX s'havia passat quasi als 9.000 habitants de 1880, amb un analfabetisme que arribava al 80%, això acompanyat d'una forta crisi agrària, fet que degué impactar Guillem Cifre quan tornà de fer els seus estudis a Madrid.

²⁰ SALAS, P.: *Guillem Cifre de Colonya, 1852-1902: Un sant que no anava a missa*, El Gall, Pollença 1999, pàg. 59.

²¹ COLOM, A. J.; JANER MANILA, G.: «Guillem Cifre de Colonya i “la Institució Libre de Enseñanza”», *Op. cit.*, pàg. 7.

²² COLOM, A. J.: *La Institució Mallorquina d'Ensenyament*, Documenta Balear, Inca 2008.

²³ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea*, *Op. cit.*, pàg. 39.

Per això, a fi de contrarestar la importància i la solidesa que s'havia anat fent Guillem Cifre, no tardà gaire a haver-hi veus reaccionàries, com és el cas de Joan Cifre *Cusset*, que demanà ajuda a Miquel Costa i Llobera i intentà impulsar l'Escola Nocturna de Montis-Sion, a fi de controlar les classes treballadores i fer minvar la importància de l'Escola de Guillem Cifre. L'Església no volia perdre el poder i control social que tenia aleshores, tot i que s'ha de dir que Guillem Cifre sempre respectà les creences i ideologies del seu alumnat.²⁴ Emperò, la lluita que mantingué Guillem Cifre per les seves idees, la seva coherència amb allò que pensava i allò que feia, mai no el feren desistir del seu intent de dur a terme el seu projecte, fins arribà a muntar una Caixa d'Estalvis a fi de possibilitar una ajuda econòmica a la població amb més necessitats, és a dir, «una Caixa d'Estalvis rural perquè estigués al servei de l'agricultor i de tot el poble, per tal que, a partir d'una autonomia econòmica gestada amb els crèdits proporcionats per la seva entitat bancària, els jornalers deixassin de ser jornalers i es convertissin en propietaris de la terra que conreaven». Una lluita que al final acabà de manera tràgica, com «la incomprensió davant la seva postura, l'abandó d'algun dels seus col·laboradors, els atacs i el buit que va sofrir anys», que «precipitaren d'alguna manera la seva mort, ocorreguda a Lió (el 1908, a 52 anys)».²⁵

És important veure com quedà constituït el Reglament intern de la Institució,²⁶ amb els articles següents:

1r. L'escola serà mixta i estarà dividida en tres seccions; s'hi admetran alumnes des de l'edat de quatre anys.

2n. Es donarà la instrucció primària procurant fer-la com més extensiva millor i concedint sempre capital importància a la part educativa.

3r. El curs ordinari començarà l'1 d'octubre i acabarà el 30 de juny; les hores de classe seran de matí, tan sols, de 8.30 a 12 hores. Cada classe durarà tres quarts i hi haurà intermedis de quinze minuts.

4t. Es faran classes nocturnes per a adults durant el curs, des del 15 d'octubre fins al 30 d'abril.

5è. Per ser admès, l'alumne haurà de ser presentat pels pares i, si no, pels tutors.

6è. Els professors, reunits en junta setmanal, jutjaran la conducta dels alumnes, judici en el qual participaran els pares o tutors.

7è. Els professors seran completament lliures en l'exposició de l'ensenyança, i procuraran seguir en tot el possible el mètode intuïtiu.

8è. Queda prohibit tot càstig corporal, i es recomana al professor el tracte més afectuós amb l'alumne.

Reglament datat a Pollença el 14 de novembre de 1879 i firmat per Guillem Cifre, abans Coll; un reglament basat en una educació integral de la persona, d'allò més intuïtiva, moral i racional.

Però la Institució d'Ensenyança de Pollença, tot i ser la primera institució de Mallorca amb un projecte de fons de caràcter krausista i basat en l'educació integral i moral de l'home, no serà l'única, ja que dos anys després, a Palma, sota el guiatge d'Alexandre Rosselló, s'iniciarà una nova experiència institucionista coneguda inicialment com a Escola Mercantil.

L'Escola Mercantil, iniciada el 1880 i plantejada per Alexandre Rosselló, partia de la tesi que s'havia de potenciar el desenvolupament comercial i mercantil de l'illa, sobretot pel

²⁴ Idea extreta de SALAS, P.: *Guillem Cifre de Colònia, 1852-1902: Un sant que no anava a missa*, pàg. 97.

²⁵ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea*, *Op. cit.*, pàg. 43.

²⁶ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «El fracaso del krauso-institucionismo en Mallorca», *Op. cit.*, pàg. 29.

punt estratègic en què aquesta es trobava, encara que també sustentava la idea de l'enfortiment de l'agricultura, ja que era un motor econòmic important. És a dir, «Rosselló promulgava una lliure competència de mercats, una societat burgesa i una educació adequada a la nova situació socioeconòmica; una educació racional i vàlida tant per a la persona com per a la comunitat»,²⁷ tot aprofitant el seu discurs per proposar una institució que proporcionàs «una regeneració cultural i així pedagògica dels seus habitants... és a dir, en la necessària institucionalització d'un centre d'ensenyança que aconseguís a la societat mallorquina una capacitat professional i humana que possibilitàs aquest canvi».²⁸

Per això Rosselló, aprofitant que a Mallorca no hi havia cap tipus d'institució d'aquest tipus i un cicle de conferències que organitzava l'Ateneu Balear en aquells moments, i les bones relacions que mantenia amb el diari local *El Comercio*, començà a exposar la seva proposta, a fi de fer-se amb el suport i els recursos que li permetessin aconseguir el seu somni, i arribà a formular les paraules següents:

«La creació d'una Escola Mercantil en aquesta ciutat no és un projecte impossible de realitzar, ni tan sols molt difícil, si el comerç d'aquesta plaça coneixent els seus interessos li oferís el seu suport».²⁹

Aquesta i altres intervencions possibilitaren que aviat es fes ressò d'una proposta que a primera vista resultava prometedora, «idea que aviat rebé el suport d'altres òrgans d'expressió i en relació amb la qual aviat el públic recaptà informació per participar com a accionistes de la nova escola».³⁰ Per tant, Alexandre Rosselló va saber aprofitar la situació socioeconòmica de l'illa, fos per la idea d'una reactivació de l'economia, plantejament que incitava a participar el sector burgès i tota aquella població que volia un canvi econòmic, fos per possibilitar un centre educatiu que oferís una educació orientada a formar persones cap a un futur més prometedor per a tots, plantejament que incitava tot el sector intel·lectual i amb un pensament renovador de l'educació, la qual es trobava estancada aleshores, és a dir:

«la nova escola [...] era la lògica culminació d'una campanya econòmica, però, des del subjectivisme de Rosselló, aquest esdeveniment li brindava alhora la possibilitat d'instaurar una praxi pedagògica no sols adequada als seus interessos socioeconòmics, sinó, sobretot, adaptada a la seva filosofia políticoliberal i a les seves concepcions humanistes».³¹

Alexandre Rosselló va presentar una proposta interessant per al sector financer, que representava el principal suport per posar en marxa aquest nou projecte, projecte que fou presentat amb un tipus d'idees que havien de representar uns interessos a canvi, però en el rerefons de tota la qüestió, Rosselló tenia al cap que la institució s'havia d'encaminar cap al tipus d'institució que representava l'ILE, és a dir, una institució encaminada a donar una formació moral i humana, i no tan servicial i amb interessos com a l'inici semblava que era. És així com aquesta institució és considerada «ideològicament com una escola burgesa, al servei d'aquesta classe social, avançada i eficaç, que, igual que l'ILE, es fonamentarà

²⁷ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea*, *Op. cit.*, pàg. 51.

²⁸ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «El fracaso del krauso-institucionismo en Mallorca», *Op. cit.*, pàg. 36.

²⁹ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea*, *Op. cit.*, pàg. 53.

³⁰ *Ibíd.*, pàg. 54.

³¹ *Ibíd.*, pàg. 57.

en una moral del deure, del treball, laica i científica». ³² Per això l'Escola Mercantil passà a anomenar-se posteriorment, un cop amb els recursos necessaris, Institució Mallorquina d'Ensenyança (IME), un canvi de nom i d'idees que a la llarga complicaria l'existència a la institució. Com molt bé ho exposa Díaz (1986):

«La desviació de Rosselló i els seus col·laboradors cap a un projecte molt més avançat com l'institucionisme desembocà en la retirada de la confiança i el suport econòmic per part de les famílies i de les empreses que inicialment havien donat suport a la idea d'una Escola Mercantil, tal volta més amb una actitud externament paternalista i filantròpica, però realment interessada i no tan caritativa, cap a l'obtenció de noves generacions de força de treball qualificat, que amb una clara consciència dels objectius i les possibilitats reformistes de l'institucionisme». ³³

Aleshores, el 29 de novembre del 1880 s'inaugurarà l'Escola Mercantil, que, ben aviat iniciada, amplia el camp d'ensenyança més enllà dels estudis tècnics purament mercantils que havia d'impartir, ja que s'adonaren de la necessitat d'una mínima culturització de la població que hi accedia, i és que cap al curs 1882-83 s'anuncià la instal·lació de l'ensenyança primària completa. ³⁴ És així com «des de 1883, la institució, l'IME, comptarà amb un jardí d'infància on per primera vegada a Mallorca s'aplicarà l'activisme, la pedagogia del joc i la naturalesa com a mitjà formatiu, pel qual és conegut teòricament i pràcticament Fröbel a Mallorca». ³⁵

Per dur a terme tot aquest conjunt de matèries i assignatures, cal destacar la figura important de Mateu Obrador, que a més d'impartir Dret Mercantil, representarà un pilar important per a aquest projecte tan ambiciós al qual aspirava Alexandre Rosselló, és a dir, «si Rosselló fou el gestador i alimentador ideològic de l'Escola, Mateu Obrador fou el qui va saber traduir a la pràctica pedagògica tot l'ideari que alimentava el fundador», ³⁶ d'aquí el motiu pel qual no hem trobat imprescindible incloure Mateu Obrador en el nostre títol inicial.

Emperò, tot i que aquest projecte d'Alexandre Rosselló resultàs tan prometedor, s'ha de dir que:

«quan es va iniciar l'experiència de la Institució Mallorquina d'Ensenyament, a Palma ja hi havia sis col·legis privats, la qual cosa indica que ja es donaven les condicions econòmiques i ideològiques adequades per a la instal·lació d'aquesta classe de centres, i més si tenim en compte que la cota d'alumnat que van rebent a l'hegemonia que abans detenia l'Institut Balear, es va elevar fins aconseguir el 1880 un 41% de la matrícula d'alumnes de batxillerat..., és a dir, la inauguració el 1880 de l'Escola Mercantil no parteix de zero, ja que va precedida i avalada per una experiència de sis anys en aquesta classe de centres i, per tant, per una demanda social que s'havia evidenciat clarament (inquietuds de la burgesia progressista)». ³⁷

³² COLOM, A. J.: «La Institución Libre de Enseñanza en Mallorca». a DELGADO, Buenaventura (coord.): *Historia de la Educación en España y América. La Educación en la España contemporánea (1789-1975)*, Op. cit., pàg. 477.

³³ DÍAZ, F. J.: «El institucionalismo en Mallorca: el Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza», a *Educación i Cultura*, núm. 5-6, Palma 1986, pàg. 100.

³⁴ Afirmació de COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea*, Op. cit., pàg. 65.

³⁵ GARCERÁN, R.: «La herencia institucionalista y la enseñanza activa en Mallorca», a *Educación i Cultura*, núm. 18, Palma 2005, pàg. 58.

³⁶ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «Don Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil de Ciutat de Mallorca», Op. cit., pàg. 78.

³⁷ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Obra pedagògica. Mateu Obrador*. Govern Balear. Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Palma 1988, pàg. 18-19.

Mateu Obrador s'insertarà dins el cos del professorat ja des dels inicis de la institució, però sempre dedicant més esforços als infants, gràcies a l'experiència que ja tenia d'abans, ja que el 1874 havia fundat el Col·legi Politècnic, conegut com a Col·legi Obrador, en què portava a terme tot un ideari que es podria qualificar de neutre, amb gran importància en la formació moral dels joves, deixant de banda els ensenyaments propis de la seva especialitat.³⁸

L'Escola Mercantil fou creada ja amb una base d'ideologia krausista al darrere i amb gran proximitat de l'ILE, la qual representava d'alguna manera l'ombra a seguir per Alexandre Rosselló, per l'adequació i afinitat de les seves idees amb aquesta, i com es pot comprovar, ja al discurs inicial deixà entreveure les seves idees:

«L'Escola es proposa també, a mesura que les seves forces ho consentin, i si no li falta la protecció i el suport que li heu dispensat, eixamplar el cercle de les seves ensenyances creant noves càtedres, comercials primer i després referents a diferents matèries i professions, i contribuir a fer que es plantegi a Mallorca la primera ensenyança racional i científicament, com ha aconseguit fer-ho amb èxit sorprenent la Institució Lliure d'Ensenyança de Madrid.»³⁹

A més, i de forma més clara, Alexandre Rosselló posarà de manifest el seu pensament pròxim a la ideologia krausista amb les paraules següents:

«...la Institució considera de tanta transcendència com l'ensenyança de l'Educació, i així és que dirigirà els seus esforços no tan sols a formar comerciants i dependents de comerç instruït, sinó també a formar homes, inculcant-los màximes de moral inflexible, sentiments de dignitat i honor, que si no són virtuts, són l'aroma que les conserva, plenitud de caràcter, fermesa de conviccions, valor per professar-les, noció clara del deure com a imperatiu que cal complir ineludiblement, amor al bé, amor al treball i constant anhel d'eixamplar moralment i intel·lectualment aquesta illa a la qual Déu posà per límits una garlanda d'escumes».⁴⁰

Un dels principals òrgans d'expressió de la Institució i amb clara intenció com a aparell propagandístic, publicat entre el 1882 i 1887, serà el *Butlletí de la Institució Mallorquina d'Ensenyança*, el qual també servirà «per respondre al suport econòmic de les diferents empreses locals, per intentar atreure nous suports, pel fet de donar publicitat als noms de les persones i firmes comercials que cotitzaven, i per intercanviar-ne amb l'exterior amb publicacions semblants, com el *Butlletí de l'ILE* de Madrid».⁴¹

I serà a través d'aquest Butlletí de l'IME com Mateu Obrador, conseqüent amb el seu pensament i acció, escriurà les següents paraules, en to de crítica per la situació que començava a patir la institució en el seu breu camí:

«Tots ens heu sentit proclamant sovint l'axioma capital que l'educació de l'home ha de ser integral i que ho ha d'esser des del principi; és a dir, que la finalitat primordial de l'educació que se sobreposa a qualsevol altra finalitat ha d'esser despertar, desplegar harmònicament i dur a la possible perfecció totes les seves facultats, totes les seves aptituds, els mitjans i les energies del cos i de l'esperit [...].

³⁸ *Ibíd.*, pàg. 19-20.

³⁹ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «El fracaso del krauso-institucionismo en Mallorca», *Op. cit.*, pàg. 43.

⁴⁰ *Ibíd.*, pàg. 43.

⁴¹ DÍAZ, F. J.: «El institucionalismo en Mallorca: el Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza», *Op. cit.*, pàg. 100.

»Ningú no definirà mai l'home com un "ésser que pensa"; l'home és un ésser que viu, un ésser actiu; i essent així, cal despertar la seva activitat anímica i corporal en totes les esferes; totes han de tenir la pròpia representació en la pedagogia».⁴²

Davant tota una sèrie de problemàtiques, que no seran tractades en aquest article, arribarà a la seva fi el 1887, «per la pressió i hostilitat que suposaren les forces conservadores, el Bisbat, que establí un aparell ideològic d'extraordinària eficàcia, fins al punt en què el bisbe Campins convidarà que s'instal·lin a Mallorca i s'obrin col·legis religiosos de diferents ordes catòlics, potenciant les escoles nocturnes...».⁴³

Així, doncs, després d'haver fet una breu revisió del paper que tingué la ideologia krausista, amb un caràcter «d'ensenyança intuïtiva, racional, laica, oberta a tothom, la coeducació, les sortides didàctiques, la formació moral»,⁴⁴ sobretot dins la Mallorca del segle XIX, cal destacar el lloc que hi ocuparen persones com Guillem Cifre de Colonya, Alexandre Rosselló i Mateu Obrador, pel seu caràcter renovador quant a concebre un nou tipus d'educació, la qual, tot i ser molt prometedora i d'acord amb el respecte de l'home per sobre de tot, es trobà amb un gran mur, i és que l'Església, com a aparell manipulador, dominava, constituït com l'aparell ideològic ferm, amb el suport d'un ampli sector conservador que volien defensar el seu estatus, perquè «el reformisme educatiu fou l'efecte d'una nova mentalitat burgesa, que anirà consolidant-se, no sense esforç, en els darrers decennis del segle XIX i durant el primer terç del segle XX»⁴⁵, és a dir, tot el moviment krausoinstitucionista iniciat entre el segle XVIII i el XIX es desajustava amb la realitat del moment, i les condicions de la realitat no permeteren un projecte tan revolucionari com es pretenia.

⁴² Butlletí de la Institució Mallorquina d'Ensenyança, núm. 58, del dia 31 d'octubre del 1886, pàg. 458. cit. per COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Obra pedagògica. Mateu Obrador, Op. cit.*, pàg. 52.

⁴³ GARCERÁN, R.: «La herencia institucionalista y la enseñanza activa en Mallorca», *Op. cit.*, pàg. 59.

⁴⁴ *Ibíd.*, pàg. 58.

⁴⁵ COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «Don Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil de Ciutat de Mallorca», *Op. cit.*, pàg. 99.

Referències bibliogràfiques

- COLOM, A. J.: «Notes sobre els inicis de la pedagogia obrerista d'esquerres a Mallorca», a *Educació i Cultura*, núm. 3, pàg. 159-167, Palma 1983.
- COLOM, A. J.: «La Institución Libre de Enseñanza en Mallorca». a DELGADO, Buenaventura. (coord.): *Historia de la Educación en España y América. La Educación en la España contemporánea (1789-1975)*, vol. III, pàg. 470-476, Fundación Santa María: Ediciones Morata, Madrid 1994.
- COLOM, A. J.: *La Institució Mallorquina d'Ensenyament*, Documenta Balear, Inca 2008.
- COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «El fracaso del krauso-institucionismo en Mallorca», a *Mayurqa*, núm. 16, Palma 1976.
- COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea*, Caja de Ahorros de Colonia-Pollensa, Palma 1977.
- COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: «Don Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil de Ciutat de Mallorca», a SUREDA, Bernat; COLOM, Antoni Joan; DÍAZ, Francisco J.; OLIVER, Joan; JANER MANILA, Gabriel: *L'Educació a Mallorca. Aproximació històrica*, pàg. 65-107, Editorial Moll, Mallorca 1977.
- COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.: *Obra pedagògica. Mateu Obrador*. Govern Balear. Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Palma 1988.
- COLOM, A. J.; JANER MANILA, G.: «Guillem Cifre de Colonya i “la Institución Libre de Enseñanza”», a *Lluc*, núm. 676, pàg. 3-9, Ciutat de Mallorca 1977.
- DÍAZ, F. J.: «El institucionalismo en Mallorca: el Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza», a *Educació i Cultura*, núm. 5-6, pàg. 99-114, Palma 1986.
- GARCERÁN, R.: «La herencia institucionalista y la enseñanza activa en Mallorca», a *Educació i Cultura*, núm. 18, pàg. 53-75, Palma 2005.
- HERNÁNDEZ, E. : «Krause y su ideal masónico: hacia la educación de la humanidad», a *Història de l'Educació*, núm. 4, pàg. 73-96, Salamanca 1985.
- SALAS, P.: *Guillem Cifre de Colonya, 1852-1902: Un sant que no anava a missa*, El Gall, Pollença 1999.
- UREÑA, E.: «Krause y Sanz del Río», a DELGADO, Buenaventura (coord.): *Historia de la Educación en España y América. La Educación en la España contemporánea (1789-1975)*, vol. III, pàg. 355-362, Fundación Santa María: Ediciones Morata, Madrid 1994.

L'autor

Pedro Palou és llicenciat en Ciències de l'Educació per la Universitat de les Illes Balears. Ha participat en el projecte GIFES com a col·laborador del doctor Lluís Ballester.